

Vol. 7 No. 1
January - March 2020

วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์
Journal of Graduate
MCU KhonKaen Campus

ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ประจำเดือนมกราคม-มีนาคม 2563

ISSN: 2539-6757

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkomrajavidyalaya University KhonKaen Campus

ชื่อปีนักษัตรที่ปรากฏในตุงล้านนา

THE ZODIAC IN LANNA FLAG (TUNG)

พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส¹,

พิงพร ศรีแก้ว² และ ประพินท์ สังข³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา^{1,2,3}

Phrapalad Phongsiri Phuttiwangso¹,

Phingphorn Srikaew² and Praphin Sangkha³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus, Thailand^{1,2,3}

Corresponding Author; E-Mail: sarakool1987@gmail.com

บทคัดย่อ

ตุง ทำขึ้นมาเพื่อเป็นพุทธบูชา อีกทั้งใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ มาตั้งแต่โบราณพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อในการใช้ตุง ตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งการนำไปใช้ ตลอดจนถึงลักษณะของตุง วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะในกระบวนการทำตุงและพิธีกรรม การใช้ตุงในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวล้านนา ทำให้พิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันศิลปะที่ปรากฏบนลายของตุงอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่รักษาเอกลักษณ์ไว้ และคงศิลปะเดิมให้มากที่สุด

ชาวล้านนาเชื่อว่า การทำตุงถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสิ่งปรารถนาสูงสุด เป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่เพื่อให้ตนเองได้ขึ้นสวรรค์ เพราะตุงเป็นบันไดขึ้นไปสู่พระเกษแก้วจุฬามณีเจดีย์สถานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงทำตุงเป็นชั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ถวายพระธาตุประจำปีเกิดของตนเอง ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของตนเองและเป็นแบบอย่างของคนล้านนาตลอดมา โดยเฉพาะตุง ตัวเป้ง (ตุงปีนักษัตร) ที่รวมเอาปีเกิดของนักษัตรมาไว้ในตุงเพื่อเสริมสร้างความ

* ได้รับบทความ: 24 กุมภาพันธ์ 2562; แก้ไขบทความ: 29 มีนาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2563

Received: February 24, 2019; Revised: March 29, 2020; Accepted: March 30, 2020

เชื่อมั่น สร้างบุญกุศลให้กับตนเองและครอบครัวในการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น และยังเป็นศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชุมชนสืบไป

คำสำคัญ: ตุง; ชื่อปีนักษัตร (ตัวเป็ง); ล้านนา

Abstract

Toong (Lanna-flag) is made for Buddhist worship and also used for variety of rites from the ancient time. A lot of rites or ceremonies in Buddhism have influenced belief of using Toong, which involved from creation, usage and aspects of Toong in any kind of Lanna ceremonies. There are considered as the holy ceremonies that have been continually practiced. Nowadays, the arts that appear on the Toong may have changed but it still preserved its identity and original artworks.

Lanna people believe making Toong for Buddhist worship is the most desirable thing; it will make the believer to achieve a great merit that can bring them to the heaven. Because Toong is the pathway to PRA-KET-KEAW-CHULAMANEE pagoda (The pagoda located in second heaven where Indra dwells), so people must make Toong to be a steps and specifically give to their own Relics Year. It have been tradition for Lanna people to count on, especially the “12 Zodiac Year” Toong that gather the Zodiac Year of everyone in community in order to strength their beliefs, build their personal merits , be the Local-knowledge center and be the strong and graceful bond in community.

Keyword: Toong (Lanna-flag); Zodiac; Lanna

บทนำ

“ตุง” มีผู้รู้จักกันมานานในล้านนา (คนเมือง) ส่วนใหญ่ได้นับถือพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อเรื่องการทานตุง วิถีชีวิตคนเมืองมักจะใช้ตุงในพิธีกรรมสำคัญ โดยเฉพาะงานเฉลิมฉลองงานวัดต่าง ๆ ก็จะใช้ ตุงไฉย ในเทศกาลวันปีใหม่สงกรานต์ ก็จะใช้ตุงปักเจดีย์ทราย และตุงสามทางที่ใช้ในงานศพ ถือได้ว่าตุงมีความสำคัญและมีความผูกพันกับชาว ล้านนามาตั้งแต่เกิดจนตาย ที่สำคัญยังเป็นฮีตฮอยประเพณีตั้งแต่โบราณของชาวล้านนา มาอย่างช้านาน

ชาวล้านนามีคติความเชื่อต่าง ๆ มากมายในเรื่องของตุงล้านนาเพราะได้รับอิทธิพลมาจากหลาย ชาติพันธุ์ หลายเผ่าพันธุ์ อันได้แก่ คนเมือง คนไทลื้อ คนไทเขิน คนไทยอง และคนไทใหญ่ เป็นต้น ได้มาอาศัยรวมกันเป็นอาณาจักรที่ใหญ่ได้สถาปนาขึ้นในสมัยพระเจ้ามังรายกษัตริย์ในราชวงศ์ลวะจังกราช แห่งเมืองโยนกนคร โดยรวมเอาดินแดนกลุ่มชนต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายเข้าด้วยกัน แล้วสร้างเมืองใหม่ขึ้น

หลังจากสิ้นรัชสมัยของพระเจ้ามังรายแล้วอาณาจักรล้านนามีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาจนถึงพระเจ้า ติโลกราช อาณาจักรล้านนาสามารถเข้าครอบครองรัฐไทยใหญ่ในพม่า และสิบสองปันนาของจีน รวมทั้งภาคเหนือของไทยในปัจจุบันได้ทั้งหมด (ธวัช ปุณโณทก, 2553 : 258) จะเห็นได้ว่าล้านนามีหลายชาติพันธุ์เข้ามารวมกัน ดังนั้นแต่ละชาติพันธุ์ที่เข้ามา ก็ย่อมเอาศิลปวัฒนธรรมของตนมาด้วยเป็นมรดกทางสังคมที่สืบทอดมาจากบรรพชน

โดยมีการยึดหลักศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจเอาหลักธรรมมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเอาพระธาตุเจ้าเป็นที่พึ่งตั้งที่ปรากฏหลักฐานตามประวัติศาสตร์ที่นับถือศาสนาด้วยใจจริงที่เป็นภาพสะท้อนสังคมในวรรณกรรมอย่างเจ้าจันทร์ผมหอมในนิราศพระธาตุอินทร์แขวนที่ มาลา คำจันทร์ (2546 : 130) ได้ประพันธ์เพื่อให้เห็นวิถีชีวิตของคนล้านนากับการนับถือพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า

“สาธุพระธาตุ	เจดีย์
ทิพย์แท่นคำสิงคี	คูฟ้า
ผุพ่ายลูหลายปี	เปลืองเปล่า ดายเปล่า
บุญส่งบ่ตกช้า	จักกู่เหิงนรินทร์”

พระธาตุเจดีย์ถือว่าเป็นสถานที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า และอรหันต์สาวก พระธาตุ คือ กระจุก หรือ ส่วนต่าง ๆ

ของร่างกาย เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง โลหิต ฯลฯ ที่มีคุณลักษณะเป็นที่แตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมีลักษณะคล้าย ธาตุ ซึ่งหากมองโดยไม่สังเกตให้ดีแล้ว ก็จะคล้าย กรวด หิน แก้ว เพชร นิล ฯลฯ หรือที่เรียกว่าอหันต์ธาตุ จึงนำมาบรรจุลงในสถูป (เจดีย์) พระธาตุ หรือ ธาตุ มีความหมายอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. ธาตุ คือ ส่วนประกอบของร่างกายมี ดิน น้ำ ลม ไฟ ที่เรียกว่าธาตุ 4
2. ธาตุ คือ ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายของพระพุทธเจ้าและอหันต์สาวก คือ กระจุกต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า สถูปเจดีย์ คือพระธาตุ เช่น พระธาตุดอยตุง, พระธาตุอินทร์แขวน, พระธาตุศรีจอมทอง เป็นต้น

ความเป็นมาของดงล้านนา

ในดินแดนล้านนามีเรื่องเล่าและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับดงมานับ 1,000 ปี โดยมีประวัติศาสตร์นับเนื่องมาจากการสร้างพระธาตุดอยตุง โดยมีเรื่องเล่าที่ปรากฏอยู่ที่วัดพระมหาชินธาตุเจ้าดอยตุงว่า ได้มีการนำพระบรมธาตุมาบรรจุที่ดอยตุงถึงสามครั้ง และในแต่ละครั้งก็จะมีกรก่อเจดีย์ขึ้นด้วย แต่มีเพียงสององค์เท่านั้นที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งพระเจดีย์ทั้งสององค์นี้เป็นที่บรรจุพระรากขวัญเบื้องซ้าย (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้า และพระธาตุดอยตุงนำมาจากมัธยมประเทศ นับเป็นครั้งแรกที่พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ได้มาประดิษฐานบนแผ่นดินล้านนาไทย พระธาตุดอยตุงจึงได้ชื่อว่าเป็นปฐมบรมธาตุแห่งอาณาจักรล้านนา

ในสมัยพระเจ้าอู่ชูตะราช รัชกาลที่สามแห่งราชวงศ์สิงหนวัต ผู้ครองนครโยนกนาคนคร เมื่อปี พ.ศ. 1452 พระมหากัสสปะเถระได้นำพระบรมสารีริกธาตุในส่วนของพระรากขวัญเบื้องซ้าย (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้ามาถวายซึ่งตรงตามคำทำนายของพระพุทธองค์ว่าที่ดอยดินแดงแห่งนี้ ต่อไปจะเป็นที่ประดิษฐานพระมหาสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในภายภาคหน้า พระเจ้าอู่ชูตะราชทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงได้เรียกหัวหน้าลาวจกมาเฝ้า พระราชทานทองคำจำนวนแสนกษาปณ์ ให้เป็นค่าที่ดินบริเวณดอยดินแดงแก่พวกลาวจกแล้วทรงสร้างพระสถูปขึ้น โดยนำธงตะขาบยาว 3,000 วา ไปปักไว้บนดอย และได้รับสั่งว่าหากชายธงนี้ปลิวไปไกลเพียงใด ให้กำหนดพื้นที่เป็นฐานพระสถูปเพียงนั้น ดอยดินแดงจึงได้ชื่อใหม่ในกาลต่อมาว่า ดอยตุง เมื่อสร้างพระสถูปเสร็จ ก็ได้้นำพระบรมสารีริกธาตุดังกล่าวบรรจุไว้ให้คนสักการะบูชา หลุมตุงที่อยู่ใกล้ ๆ

กับองค์พระธาตุตอตุยตงนั้นเล่าสืบกันต่อมาว่าเป็นหลุมสำหรับปักตุงของ พระมหากัสสปะ ปัจจุบันได้รับการดูแลจากทางวัดพระธาตุตอตุยตงเป็นอย่างดี

มีตำนานที่เกี่ยวกับตุงซึ่งสืบต่อกันมาว่า เมื่อครั้งที่พระสัพพัญญูพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ลงมาเกิดในท้องแม่กาเผือก แล้วได้เกิดพายุใหญ่พัตรงกาแตกกระจายไปในวันนั้น ไข่กาทั้งห้าฟองก็มีอันพลัดพรากจากกัน ตกลงในลำน้ำ ก็มีแม่สัตว์ทั้งห้าคือ แม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และหญิงชกผ้ามาพบแล้วเก็บไข่ทั้งห้าขึ้นไปเลี้ยง ไข่แตกออกมาเป็นลูกมนุษย์ห้าคน พอเติบโตเป็นหนุ่มก็ได้ออกบวชไปบำเพ็ญภาวนาในป่า ทั้งห้ามาพบกันโดยบังเอิญถามไถ่กันแล้วก็รู้ว่าเป็นพี่น้องกันจึงคิดจะทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แม่ผู้ให้กำเนิดตน ต่างคนต่างก็ทำตุงตามสัญลักษณ์ของผู้ที่เลี้ยงตนมา พระกกุสันธะทำเป็นรูปไก่ พระโกนาคมะทำเป็นรูปนาค พระกัสสปะทำเป็นรูปเต่า พระโคตมะทำเป็นรูปวัว และพระอริยมตไตรยทำเป็นรูปค้อนสำหรับทุบผ้า อันหมายถึงสัญลักษณ์ของคนชกผ้าแล้วนำไปถวายเป็นพุทธานุชา

แต่กุศลนั้นไม่ถึงพ่อแม่ที่แท้จริง แม่กาเผือกซึ่งไปเกิดเป็นท้าวพกาพรหมจึงลงมาบอกให้ลูก ๆ จุดประทีบ ทำไส้เป็นรูปตีนกาจึงจะอุทิศส่วนกุศลไปให้ได้ ดังนั้น ส่วนประกอบต่าง ๆ ของตุง จึงมีความหมายถึงพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ กล่าวคือ หัวตุงแทนไม้ชกผ้าคือพระอริยมตไตรย รูปไก่และส่วนบนของหัวตุงแทนไก่ คือพระกกุสันธะ รูปนาคคือลำตัวที่ยาวของตุงและใบไธสนั้นแทนนาคคือพระโกนาคมะ ส่วนลวดลายตารางเกล็ดเต้านั้นแทนเต่า คือพระกัสสปะ และหมากตาวัว หรือลูกกลมประดับตุงนั้นแทนวัว คือพระโคตมะ (พระราชนิพนธ์, 2559 : 25 - 27)

ตุงจึงมีความหมายในทางพุทธศาสนา เป็นเครื่องหมายแห่งกำลังใจ ทำให้เกิดความกล้าหาญและสร้างความสามัคคีในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ตุงนั้นทำมาจากวัสดุหลายประเภท ทั้งผ้าฝ้าย ไม้ กระดาษ หรือโลหะก็ได้ การทำตุงแต่ละประเภทจะยากง่ายขึ้นอยู่กับวัสดุและลวดลาย ยิ่งคิดยิ่งทำ ยิ่งแต่งเติมมากเท่าไร ลวดลายของตุงก็หลากหลาย สวยงามมากขึ้นเรื่อยๆ หากจะจำแนกตุงตามประเภทการใช้งานก็จะมีหลากหลายประเภท

ในจังหวัดพะเยาได้มีตำนานเล่าขานกันมานาน ว่า มีนายพรานล่าเนื้อคนหนึ่ง เข้าป่าล่าสัตว์ตั้งแต่อายุ 15 ปี จนอายุได้ 48 ปี ณ วันหนึ่งได้ตั้งใจไปล่าสัตว์ เกิดไปถึงวัดศรีโคมคำ พบพระเจ้าตนหลวง มีตุงประดับขณะลมพัดแกว่งไสวสวยงาม เกิดศรัทธาเลื่อมใส กลับถึงบ้านหาผ้าทำเป็นตุงนำไปถวายพระเจ้าตนหลวงเป็นพุทธานุชา พอนายพรานตายพระยายมราชรับเอาโยนลงนรก ทนไฉนนั้นเองตุงที่นายพรานทำถวายพระเจ้าตนหลวงก็พันตัวนายพราน

ออกมาจากนรกได้ พระยายมราชจึงพิจารณาดู จึงแจ้งให้นายพรานขึ้นไปเกิดบนสวรรค์ (ทองทวี ยศพิมสาร, 2551 : 124)

จากประวัติความเป็นมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า “ตุง” มีรากฐานและความเป็นมาที่ยาวนาน และในวิวัฒนาการของคนล้านนาแล้ว ตุงยังแบ่งออกได้อีกหลายประเภทตามแต่วัตถุประสงค์ของผู้สร้าง ตุงมีทั้งที่ใช้ในงานมงคลและงานอวมงคล ตุงของชาวล้านนานั้น มีทั้งตุงผืนผ้า ตุงใจหรือตุงไชย ตุงไส้หมู ตุงสามหาง ตุงกระด้าง ตุงเหล็กตุงทอง ตุงกระบอก ตุงส้มโอ ตุงนางผลาญ เป็นต้น ซึ่งตุงแต่ละประเภทก็มีความหมายแตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้เขียนจะได้นำมาอธิบายให้เกิดความกระจ่างต่อไป

จุดมุ่งหมายการสร้างตุง

จุดมุ่งหมายในการสร้างตุงของชาวล้านนาในการสร้างตุงขึ้นมา คือ

1. เพื่อเป็นพุทธานุชา ชาวล้านนามีการใช้ตุงถวายเป็นพุทธานุชามาแล้ว ด้วยความเชื่อว่าการถวายตุงนั้นเป็นการสร้างกุศลให้แก่ตนเอง ทั้งยังได้อุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งผู้ถวายจะตั้งจิตอธิษฐานเอื้อนมาระลึกถึง และที่สำคัญเป็นความเชื่อที่ฝังแน่นในจิตใจของชาวล้านนาทุกคน กล่าวคือ ตุงเป็นสื่อกลางระหว่างโลกมนุษย์และสวรรค์ ใครที่ถวายตุงก็จะได้ขึ้นสวรรค์ เช่นกับผู้ตายที่มีผู้ถวายตุงให้ก็จะได้ขึ้นสวรรค์ ดังนั้น
2. สร้างเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองศาสนสถาน ศาสนวัตถุ หรือสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น สะพาน เป็นต้น เพื่อประกาศให้คนทั่วไปได้รู้ว่าสถานที่นั้นมีงานเฉลิมฉลองนั่นเอง
3. เพื่อใช้ในพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมส่งเคราะห์ พิธีสูตรถอน พิธีสืบชะตา เป็นต้น โดยเชื่อว่าตุงสามารถที่จะขจัดปัดเป่าสิ่งที่เป็นเภทภัยต่างๆได้
4. เพื่อใช้เทศกาลต่างๆ อาทิ งานปอยหลวง งานทอดกฐิน ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเกี่ยวกับคนตาย พิธีขึ้นท้าวท่งสี่ ฯลฯ ซึ่งตุงที่ใช้จะมีความลักษณะแตกต่างกันออกไป

อานิสงส์ของการถวายทานตุง

อานิสงส์ของการถวายตุง มีปรากฏหลักฐาน พอสรุปได้ ดังนี้

1. จากธรรมเทศนาพื้นเมืองเรื่อง อานิสงส์ปีใหม่เดือนเจ็ดและ คำเวหนทานบูชาเจดีย์ทราย เรื่อง พระโพธิสัตว์ก่อกำเจดีย์ทรายประดิษฐ์ตุงสร้างอานิสงส์บูชา กล่าวถึง ปางเมื่อพระ

โพธิสัตว์เป็นทศกัณฐ์ผู้มีอาชีพรักษาป่าในอุทยานป่าไม้ วันหนึ่งได้พบแหล่งทรายขาวสะอาด พระโพธิสัตว์ได้นำใบไม้ใบตอง ท่อทรายมาก่อเป็นเจดีย์ทราย และได้ฉีกผ้าที่ใช้คลุมร่างแบ่งครึ่งแขวนเป็นตุ้มสร้างอานิสงส์บูชา ขอให้ได้เสวยชาติใหม่เป็นองค์สหัพพัญญู ดังนั้นเรือตุ้มและเจดีย์ทรายจึงเป็นอานิสงส์ที่เกิดคู่กันตามธรรมเนียมของชาวล้านนาด้วยการกล่าวนี้

2. ปรากฏในหนังสือ สังขยาโลก ตัวอักษรพื้นเมืองในคัมภีร์โบลาน ซึ่งมีเนื้อความดังนี้ มีพระภิกษุรูปหนึ่งท่านได้ไปเห็นไม้ตายแห้งท่อนหนึ่ง มีลักษณะยาวงามดีมาก ท่านก็นึกที่จะเอาต้นไม้ไปทำเสาตุงบูชาไว้ในวัดที่ท่านจำพรรษาอยู่ แต่บังเอิญท่านมีอันเป็นลมถึงแก่กรรมลงในทันที ก่อนวิญญูณของท่านจะล่องลอยออกจากร่าง ท่านมีจิตประหวัดถึงแต่ท่อนไม้ท่อนนั้น จึงต้องทำให้บังเกิดไปเป็นตุ้มแกอาศัยอยู่ที่ท่อนไม้ได้รับทุกขเวทนาเป็นเวลานาน ท่านจึงตั้งใจให้ชาวบ้านทราบวา เวลานั้นท่านได้มาบังเกิดเป็นตุ้มแกอาศัยอยู่ที่ท่อนไม้ต้นนั้น หากพวกชาวบานศรัทธาอยากจะทำให้ท่านพ้นจากกองทุกข์ ก็ขอให้สร้างตุงเหล็กตุงทอง ถวายทานไว้ในพระศาสนา จึงจะช่วยบันดาลให้ท่านหลุดพ้นจากกองทุกข์นี้ได้ เมื่อชาวบ้านทราบเช่นนั้น ก็สร้างตุงตุงเหล็กตุงทองถวายไว้ในพระพุทธศาสนา พระภิกษุรูปนั้นจึงพ้นจากกองทุกข์ไปเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง

3. มีนายพรานล่าเนื้อคนหนึ่ง เข้าป่าล่าสัตว์ตั้งแต่อายุ 15 ปี จนอายุได้ 48 ปี ณ วันหนึ่งได้ตั้งใจไปล่าสัตว์ เกิดไปถึงวัดศรีโคมคำ พบพระเจ้าตนหลวง มีตุงประดับขณะลมพัดแกว่งไสวสวยงาม เกิดศรัทธาเลื่อมใส กลับถึงบ้านหาผ้าทำเป็นตุงนำไปถวายพระเจ้าตนหลวง เป็นพุทธานุชา พอนายพรานตายพระยายมราชรีบเอาโยนลงนรก ทันใดนั้นเองตุงที่นายพรานทำถวายพระเจ้าตนหลวงก็พันตัวนายพรานออกมาจากนรกได้ พระยายมราชจึงพิจารณาตุงจึงแจ้งให้นายพรานขึ้นไปเกิดบนสวรรค์

4. ในคัมภีร์โบลานเรื่อง อานิสงส์ทานตุง ฉบับวัดบ้านแอ่น อำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวไว้ว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลราชาได้ปุจฉาถามพระพุทธองค์ว่า การสร้างตุง 3 ชนิด ถวายเป็นพุทธานุชานันให้อานิสงส์อย่างไร พระพุทธองค์ตรัสอธิบายว่าผู้ใดทานตุงขาว ตุงแดง ตุงเหลือง ก็ย่อมจะได้ไปเกิดยังทวีปต่าง ๆ กัน อันได้แก่ อุตฺตรกฐทวีป อมรโคยานทวีป และชมพูทวีป ประกอบด้วย เดช ปัญญา ยศศักดิ์ หากทางตุงนั้นกวัดแกว่งไปทางทิศใดก็จะได้ผลบุญเป็นแก้ว 7 ประการ คือ ช้าง ม้า รถ บริวาร เป็นต้น

5. ในคัมภีร์ไบเบิลเรื่อง อานิสงส์ทานตุง ฉบับวัดแม่ตั้ง ตำบลแม่พริก อำเภอแม่พริก จังหวัดลำปาง ได้กล่าวถึงอานิสงส์การสร้างเสาตุงเป็นเสาหงส์บูชาพระพุทธเจ้าว่า จะได้ผลบุญคือ พ้นจากอบายภูมิไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทางตุงที่กวัดไกวในยามลมพัดหากัดไกลไปทางทิศตะวันออก ผู้สร้างตุงก็จะได้เป็นนักรพรดิราช หากพัดไปทางทิศเหนือจักได้เป็นพระยาประเทศราช พัดไปทางทิศปัจฉิม จักได้เป็นพระยาปัจเจกโพธิญาณ หากพัดไปทางทิศพายัพจักได้ทรงปฏิภนทั้ง 3 พัดไปทางทิศอุดรจะจักได้เป็นท้าวมหาพรหม พัดไปทิศอีสาน จักได้เป็นสมเด็จพระนรินทรดิราช หากพัดด้านล่างจักได้ใหญ่ในโลกลนั้น หากพัดขึ้นบนอากาศ จักได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง และได้พบพระศรีอริยเมตตรัย

จากหลักฐาน ตำนาน และพงศาวดารต่าง ๆ ได้เขียนถึงอานิสงส์ของการสร้างตุงว่า ผู้ที่สร้างตุงถวายเป็นพุทธานุชาจะไม่ตกนรก ได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ถ้ากลับมาเกิดในโลกมนุษย์ก็จะได้เป็นใหญ่เป็นโต ถ้าสร้างกุศลให้ผู้ล่วงลับก็จะพ้นจากเปรต หลุดพ้นจากบาปกรรมที่ทำไว้ จากอานิสงส์ดังกล่าวนี้ทำให้ชาวล้านนานิยมสร้างตุงกันทุกชั้นวรรณะ ซึ่งรูปแบบตุงจะมีความแตกต่างกันก็ขึ้นอยู่กับฐานะทางสังคมของเจ้าของพิธี พื้นฐานความเชื่อของคนในสังคม วัสดุ และความสามารถของชาวล้านนาในท้องถิ่น ในการที่จะนำเอาวัสดุที่ประดับตุงโดยใช้เทคนิคต่างๆ

ความเป็นมาของพิธีกรรมและความเชื่อในการถวายตุง

ความเป็นมาของพิธีกรรม

พระเจ้าแผ่นดินในล้านนามีศรัทธาความเชื่อเรื่องของศาสนาและเชื่อในอานิสงส์ของการสร้างพระธาตุถวายเป็นพุทธานุชาจึงนิยมสร้างพระธาตุมากมาย แม้กระทั่งพระอินทร์ผู้เป็นเจ้าแห่งสวรรค์ยังลงมาสร้างพระธาตุอินทร์แขวนตามตำนาน ในขณะที่เดียวกันนั้นเจ้าจันทร์ผมหอมซึ่งเป็นเชื้อกษัตริย์ในล้านนาสมัยนั้น มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระธาตุอินทร์แขวนจึงถวายผมของตนที่ไม่เคยตัดให้ใครมาก่อนน้อมถวายแก่พระธาตุเจ้าอินทร์แขวนพร้อมบริวารต่าง ๆ ดังปรากฏในนิราศพระธาตุอินทร์แขวนได้พรรณนาไว้ว่า “เจ้าจันทร์ค้อยคลีหน้าออกผ้า สติใหม่ได้คืนมาก็ค้อยลิมตา อัสสาสะอันลม กัมเกล้ากราบประณมแนบพื้น ยอเย้นกายเกล้าเกศา ยามนั้นฝูงไพร่ข้าชุมคนเขาก้เอาขนเครื่องสักการะ กล้วย อ้อย น้ำมันหอม น้ำมันงา เทียนราชวัตรฉัตรช่อม่าก่อกองสุขุ ยามนั้นพ่อเลี้ยงก็เข้าใกล้สมทบ” (มาลา คำจันทร์, 2546 : 128) ในวรรณกรรมนี้ได้แสดงให้เห็นว่าการปักช่อปักธง (ตุง) นั้นมีมานาน

และได้ปรากฏในตำนานสิงหนวัติกุมาร ได้กล่าวถึงการบูชาพระบรมสารีริกธาตุด้วยข้าวตอก ดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง ฉัตรและธง มีข้อความตอนหนึ่งว่า เมื่อนั้นพระยาอชุตราชเจ้า มีใจชื่นชมยินดีบังเกิดศรัทธา แล้วก็ให้ช่างเครื่องทั้งหลายมากระทำพระโกศเงิน พระโกศทอง รับซ้อนเอาพระโกศแก้วธรรมราช (ปัทมราช) แล้วบูชาด้วยข้าวตอกดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง ช่อธง ฉัตรจ้อง ปกกางมากมก แล้วก็เสนาสกลโยธาแห่แห่นยังพระธาตุเจ้าออกจากเวียงโยนก นครไชยบุรีราชธานีศรีช้างแส่น ที่นี้ก็ห้าม มหาธาตุเจ้าขึ้นสู่จอมดอยกายสี คือ ดอยดินแดง นั้น พร้อมด้วยมหากัสสปะเถระเจ้าแล้ว

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนามีอิทธิพลความเชื่อของคนเมือง(ล้านนา)เป็นอย่างมาก คนเมือง คนยอง คนลื้อ คนจีนและมอญ ต่างนับถือศาสนาพุทธเดียวกันมีวิถีชีวิตเดียวกันคือ “วิถีชาวพุทธ” เชื่อว่า การทำตุงถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสิ่งปรารถนาสูงสุด ได้บุญกุศลยิ่งใหญ่ ซึ่งจะนำพาตนเองขึ้นสวรรค์

คำว่า “ตุง” เป็นภาษาล้านนา หมายถึง “ธง” ชาวล้านนาจะเริ่มทำตุงกันในเมื่อมีงาน หรือเดือนยี่เป็ง(วันลอยกระทง) ซึ่งมีความเป็นมาจากพระมหากัสสปะเถระเจ้า ผู้เป็นหนึ่งในพระอรหันต์ที่สามารถเหาะเหินในอากาศด้วยญาณทิพย์ และปักตุงไว้บนดอย เมื่อปีพุทธศักราช 3 หรือหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ ปริณิพานไปแล้วเป็นเวลา 3 ปี พร้อมกันนี้ยังได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ พระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) ของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานด้วย ดอยดังกล่าวจึงมีชื่อเรียกตามที่พระมหากัสสปะเถระนำตุงมาปักว่า “ดอยตุง” ซึ่งชาวล้านนาถือว่าตุงเป็นของสูงมักนำมาประดับเพื่อให้เกิดสิริมงคล

“ตุง” จึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีความผูกพันอย่างเหนียวแน่นต่อการดำรงชีวิตชาวพุทธ ใช้เรียกเครื่องบูชาและอุทิศถวาย ตลอดจนใช้ในพิธีกรรม ความเชื่อในศาสนา เช่นการทำตุงเพื่อถวายตุงเป็นพุทธบูชา เพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ให้พ้นจากทุกข์ภัย หรือการทำตุงถวายเพื่ออุทิศแก่ตนเองในภพนี้หรือภพหน้า ตลอดจนการทำตุงถวายเพื่อความหลุดพ้นจากสิ่งที่เป็นอกุศลต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว (เบญจพล สิทธิประณีต, 2549 : 1)

“ตุง” มีผู้รู้จักกันมานานในล้านนา (คนเมือง) ส่วนใหญ่ได้นับถือพระพุทธศาสนา และมีความเชื่อเรื่องการตุง วิถีชีวิตคนเมืองมักจะใช้ตุงเป็นสำคัญ โดยเฉพาะงานเฉลิมฉลองงานวัดต่าง ๆ ก็จะใช้ตุงใจ ในเทศกาลวันปีใหม่สงกรานต์ ก็จะใช้ตุงปักเจดีย์ทราย และตุงสามหางที่ใช้ในงานศพ ถือได้ว่าตุงมีความสำคัญและมีความผูกพันกับคนล้านนามาตั้งแต่

เกิดจนตาย ที่สำคัญยังเป็นฮีตฮอยประเพณีตั้งแต่โบราณของคนล้านนามาอย่างช้านาน (ทองทวี ยศพิมสาร, 2551 : 124)

ความเชื่อในการถวายตุงในพระพุทธศาสนา จะใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่คุณหญิงสุริยา รัตนกุล (2555 : 5) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมไว้ว่า “เป็นสิ่งประสิทธิ์ประสาทความสำเร็จให้แก่ผู้ทำ พิธีและร่วมพิธี ความมีพลังที่จะประสาทความสำเร็จให้ในสิ่งที่ผู้ทำพิธีต้องการ เพื่อจะให้ บรรลุสู่ความมีพลังมีความขลังมีความศักดิ์สิทธิ์” ไม่ว่าจะมิงงานพิธีมงคล หรืออวมงคล วิถีชีวิต ของคนล้านนาต้องใช้ตุงในการประกอบพิธี เช่น พิธีส่งเคราะห์ สืบชะตา ตานเจดีย์ทราย พิธี งานศพ ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน งานต่าง ๆ ภายในวัด หรือพิธีที่มีความเชื่อว่าเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ แม้กระทั่งประเพณีฟ้อนผิมด ผิม้ง ผิมู่ย่า ก็ต้องใช้ตุงมาเป็นส่วนประกอบในพิธีนั้น ๆ การใช้ ตุงนั้นคนล้านนาจะถือมากจะต้องใช้ให้ถูกประเภท เบญจพล สิทธิประณีต (2549 : 11) ได้แบ่งประเภทของตุงไว้ชัดเจน ในปัจจุบันจะแบ่งตามพิธีกรรมที่ใช้ดังต่อไปนี้

1. ตุงที่ใช้ในงานมงคล เช่น ตุงไชย ตุง 12 ราศี ตุงคำคิง ตุงพระบฏ
2. ตุงที่ใช้ในงานอวมงคล เช่น ตุงแดง ตุงเหล็ก ตุงตอง
3. ตุงที่ใช้ในงานมงคลและอวมงคล เช่นตุงไส้หมู ตุงกระด้าง ตุงสามหาง
4. ตุงที่ใช้ประกอบการเทศน์ เช่น ตุงเงิน ตุงข้าวสาร ตุงข้าวเปลือก ฯลฯ

ในตำรา ฮีตคนเมืองที่ทองทวี ยศพิมสาร (2551 : 125) ได้กล่าวไว้ “ตุง” คือ สัญลักษณ์ ของคนเมืองชาวพุทธ เกี่ยวกับพุทธพราหมณ์ผสมผสานกันและความสวยงาม อลังการในงานพิธี การใช้ตุงมี 3 กรณี ได้แก่

1. ถ้าเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตุงที่ใช้ประกอบการพิธีมงคล เช่น งานถวายทาน งานเฉลิมฉลอง เป็นต้น
2. ถ้าเกี่ยวกับ พุทธ-พราหมณ์ ตุงที่ใช้ประกอบการจะเป็นพิธีอวมงคล เช่น งานศพ งานพิธีสู่ขวัญ งานสืบชะตา สะเดาะเคราะห์ เป็นต้น
3. ถ้าไม่เกี่ยวทั้ง 2 ข้อ ตุงที่ใช้ประกอบการจะเป็นสิ่งประดับเพื่อความอลังการ เอิกเกริกและความสวยงาม ปัจจุบันนำมาใช้กันอย่างกว้างขวาง ท่ามกลางกระแสการต่อต้าน ของผู้เคารพนับถือ ทั้งผู้รอบรู้ศาสตร์คนเมืองโบราณ

ตุ้งตัวเป็ง (นักษัตร 12 ราศี) กับการบูชาพระธาตุประจำปีเกิด

ตุ้ง 12 ราศี เป็นตุ้งประจำราศีเกิด หรือตุ้งที่มีนักษัตร 12 ราศี ซึ่งอาจแยกเป็นแต่ละราศี หรือมีทั้ง 12 ราศี อยู่บนตุ้งผืนเดียวกัน โดยส่วนใหญ่มักนิยมประดิษฐ์จากกระดาษ อาจจะเป็นกระดาษสาหรือกระดาษชนิดอื่น ๆ ก็ได้ที่มีพื้นที่สีขาว ที่ประดิษฐ์จากผ้าก็มีบ้าง แต่ไม่เป็นที่นิยม ลักษณะรูปทรงของตุ้ง 12 ราศี ก็คือเป็นตุ้งรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่รูปนักษัตร หรือสัตว์ 12 ราศี หรือที่ชาวล้านนาเรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “ตัวเป็ง” จะอยู่ในตุ้งผืนเดียวกัน โดยเรียงตามลำดับ (พระราชปริยัติ, 2559 : 74)

ตุ้งตัวเป็งเป็นตุ้งสิบสองราศี หรือตุ้งปีใหม่ เป็นตุ้งที่ใช้กระดาษสา, กระดาษขาว, ผ้าขาว, ผ้าทอ ทำกว้าง 4-5 นิ้ว ยาวประมาณ 1 เมตร ทำรูปสัตว์ 12 ตัว ลงในผืนตุ้งผืนเดียว หรือทำรูปสัตว์หนึ่งตัวลงในหนึ่งผืนก็ได้ มีอยู่ 3 ส่วน คือ หัวตุ้ง ตัวตุ้ง และหางตุ้ง (เบญจพล สิทธิประณีต, 549 : 25)

มณี พะยอมยงค์ (2538 : 145) ได้กล่าวถึงการใช้ตุ้งในพิธีกรรมต่าง ๆ ของล้านนาไทยนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อให้เป็นสัญลักษณ์นั้น หมายถึง ตุ้งที่เป็นเครื่องหมายพวกเผ่าต่าง ๆ เหมือนกับประเทศทั้งหลายในโลกที่ใช้ธงเป็นเครื่องหมายของแต่ละประเทศที่แตกต่างกันไป
2. เพื่อให้เป็นเครื่องพิธี หมายถึง การนำตุ้งหรือซองธงในพิธีเครื่องบูชาเช่นสรวงอย่าง การบูชาท้าวจตุโลกบาล เป็นต้น หากไม่มีซองตุ้งถือว่าพิธีไม่ครบองค์ประกอบ ทำให้พิธีไม่สมบูรณ์
3. เพื่อเป็นศักดิ์ศรีแก่เทพเจ้า หมายถึงเทพที่สำคัญทั้งหลาย เช่น พระอินทร์ มีตุ้งสีเขียวเป็นเครื่องหมาย
4. เป็นเกียรติแก่บุคคล หมายถึง การมีตุ้ง ประจำอยู่ นายทหารเหล่าต่าง ๆ มีธงชัยเฉลิมพลเป็นเครื่องหมาย และเกียรติของกองทัพ ทำให้มีความภาคภูมิใจในความเป็นทหาร

ตุ้ง 12 ราศี หรือตุ้งตัวเป็ง เป็นตุ้งที่ใช้ในการบูชาปีเกิดของแต่ละคน มักจะทำแขวนไว้ในห้องพระและปักกองเจดีย์ทรายตอนวันสงกรานต์ ชาวล้านนาจะเชื่อในการบูชาพระธาตุประจำปีเกิดและการบูชาตัวเป็งเมื่อถึงวันปีใหม่จะนำตุ้งตัวเป็งมาปักที่เจดีย์ทรายและกล่าวคำถวายเพื่อเป็นสิริมงคลตลอดทั้งปี ตามความเชื่อของชาวล้านนาจะนับต่างจากปีนักษัตรไทย เช่น ใจ้ = หนู, เป้า = วัว, ยี่ = เสือ, เหม้า = กระต่าย, สี = งูใหญ่, ใส้ = งูเล็ก, ส้ง่า = ม้า, เม็ด = แพะ, สัน = ลิง, เล้า = ไก่, เส็ด = หมา, ใ้ = ช้าง(หมู) ตัวเป็ง หรือ ปีนักษัตร นาม

สุดท้ายของปีนักษัตร คือ กุน (หมู) แต่ในภาษาล้านนาเรียก ตัวเป้ง ใ้ ที่แปลว่า กุน หรือ กุญชร ที่แปลว่าช้าง จึงมีความแตกต่างกันดัง ทวี เชื้อนแก้ว (2552 : 195) ได้เปรียบเทียบ 12 ราศี ปีนักษัตรไว้ มีดังนี้

ชื่อนักษัตร	ภาษาไทย	ภาษาบาลี	ภาษาไทยล้านนา
ชวด	หนู	มุสิก	ไ้
ฉลู	วัว	อุสุภ,อุสภ	เป้า
ขาล	เสือ	พยัคฆะ	ยี่
เถาะ	กระต่าย	สะสะ,สัส	เหม้า
มะโรง	งูใหญ่	สงกา	สี
มะเส็ง	งูเล็ก	สปกป	ไ้
มะเมีย	ม้า	อสส	สั่ง้า
มะแม	แพะ	เอพก	เม็ด
วอก	ลิง	กปิ	สัน
ระกา	ไก่	กุกกุฏ	เล้า
จอ	หมา	สุนข	เส็ด
กุน	หมู	สุกร,กุญชร	ไ้

การถวายตุงสิบสองราศี เชื่อกันว่าจักรราศีแม่ปีตัวนามประจำปี ตัวใดตัวหนึ่งใน 12 ตัวนี้ เมื่อถวายทานแล้วจักพ้นเคราะห์กรรม เวรภัยในปีนั้น นำตุงไปปักบนเจดีย์ทรายรวมกับ ตุงต่าง ๆ ในวันพญาวัน ในวันปีใหม่เมือง เชื่อว่าสัตว์ตัวเป้งจะคุ้มครองดวงชะตาราหูของคน นั้นให้มีความสุข อายุมั่นขวัญเย็น ตลอดปีและถ้าได้ถวายครบทั้ง 12 ราศี ก็จะได้รับอานิสงส์ ทั้งครอบครัว ในพิธีสืบชะตาสะเดาะเคราะห์ใช้ตุง “ตัวเป้ง” ประกอบพิธีด้วย (ทองทวี ยศพิมสาร, 2551 : 129) หากนำตุงตัวเป้งทั้ง 12 ราศี ไปถวายพระธาตุประจำปีเกิดได้ ก็ถือว่าเป็นบุญอย่างสูงสุด เชื่อกันว่าบารมีพระธาตุประจำปีเกิดจะคุ้มครองดวงชะตาชีวิตของตน และคนในครอบครัวให้มีความสุข อายุมั่นขวัญเย็น แคล้วคลาดปลอดภัย จะได้ไปเกิดบนสวรรค์อีกด้วย

สุภาพร ท้าวสูงเนิน. (ม.ป.ป. : 7) กล่าวว่า ชาวไทยล้านนา ภาคเหนือ มีชีวิตผูกพันอยู่กับความเชื่อและคารพบูชา “พระธาตุประจำปีเกิด” ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานพระเจ้าเลียบโลก เมื่อได้บูชาแล้วจะมีความเป็นสิริมงคลในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างผาสุก ในความเชื่อดังกล่าวเมื่อถึงวันเพ็ญเดือน 8 ของทางภาคเหนือ ซึ่งตรงกับเดือน 6 ของภาคอื่น ๆ ซึ่งก็คือวันวิสาขบูชา ชาวพุทธถือว่าเป็นวันของพระพุทธเจ้า ชาวล้านนาจะทำพิธีบูชาพระธาตุประจำปีเกิดตามคตินิยมที่ตรงกับ ทองทวี ยศพิมสาร (2551 : 73-74) ดังได้แสดงตัวอย่างพระธาตุประจำปีเกิดไว้ ดังนี้

พระธาตุประจำปีเกิดของคนล้านนา

1. เกิดปีไฉ้ ธาตุน้ำ ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุเจ้าจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. เกิดปีเป้า ธาตุดิน ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
3. เกิดปียี่ ธาตุไม้ ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุช่อแฮ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
4. เกิดปีเหม้า ธาตุน้ำ ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุแช่แห้ง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
5. เกิดปีสี่ ธาตุดิน ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
6. เกิดปีไส้ ธาตุน้ำ ธาตุประจำปีเกิด คือ โพธิ์บัลลังก์ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้
7. เกิดปีสัง้า ธาตุไฟ ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุตะโก้ง (ชเวดากอง) ประเทศพม่า
8. เกิดปีเม็ด ธาตุดิน ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
9. เกิดปีสัน ธาตุดิน ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุพนม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม
10. เกิดปีเล้า ธาตุเหล็ก ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
11. เกิดปีเส็ด ธาตุดิน ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุเกษแก้วจุฬามณี (พระธาตุอินทร์แขวน)

12. เกิดปีไก่ ธาตุน้ำ ธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุคุดยตุง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

คติความเชื่อในการใช้ตุง

พระธาตุประจำปีเกิดทั้ง 12 ปีเกิดหรือ 12 นักซ์ตรของชาวล้านนา ซึ่งต่อมาได้กลมกลืนเป็นความเชื่อ และเป็นความเคารพบูชาของพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้ง 12 พระธาตุนั้นล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปองค์ทั้งสิ้น สถานที่ตั้งของพระธาตุ 8 พระธาตุอยู่ในดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของไทย อยู่ในภาคอีสาน 1 พระธาตุ อยู่ในประเทศพม่า 2 พระธาตุ และอยู่ในประเทศอินเดีย 1 พระธาตุ ในตัวเป็งทั้ง 12 ราศี ในพื้นที่ทุกภาคในประเทศไทยมีความเชื่อเหมือนกันหมดแต่ยกเว้นชาวล้านนาที่มีคติความเชื่อต่างจากภาคอื่น ๆ (สุภาพร ท้าวสูงเนิน, ม.ป.ป. : 7)

ในคติความเชื่อของชาวล้านนาได้ยึดคำว่า “กุน” ซึ่งแปลว่าหมู ที่มีเสียงพ้องกับคำว่า “กฤษ” ที่แปลว่า “ช้าง” ช้างเป็นสัตว์ใหญ่เป็นพาหนะของพระอินทร์ คือ ช้างเอราวัณ ช้างในชาดกที่ปรากฏก็ยังเป็นพาหนะของพระเวสสันดรซึ่งช้างตัวนี้อยู่ที่ไหนก็จะนำความสมบูรณ์พูนผลมาสู่ที่นั่น ๆ และพระเวสสันดรยังเป็นชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าอีกด้วย และยังเป็นพาหนะของพระมหากษัตริย์ไทยมาตั้งแต่โบราณที่เรียกกันว่า “ช้างคู่บารมี” ช้างจึงมีความสำคัญมากมาในประวัติศาสตร์ไทยและล้านนามาอย่างยาวนาน

การใช้ตุงตามที่ ญาณพรหมโวหาร กวีเอกของล้านนาได้พรรณนาไว้ในคร่าว 4 บทว่า

“ลุนหลังนาย	พีเมาชวนชุก	ปานเทศบำเภาวิน
เข้าและน้ำ	หล้างคาบสืมกิน	ย่าเทียวดิน หวินหวมลุ่มได้
ทรงตัวตน	จนพอปได้	เหมือนทางธงไชยข้อช้าง”
“ปีกแหวนสูง	พุงยกค้ำ	กลางเป่งกว้างตลอด
แสนเยื้องทุกข์	หนีบแน่นมแถมถม	คั่นคืดไคว่ชม พรหมมีแต่ให้
จับหล้างวัน	เยยะเหมือนจะไซ้	หนาวเย็นในนอกร้อน”

(ญาณพรหมโวหาร, คร่าว 4 บท : 2-3 อ้างถึง มณี พยอมยงค์, 2538 : 147)

อย่างไรก็ตามตุงตัวเป็ง (ปีนักซ์ตร) จะเป็นช้าง หรือหมู ถ้าทำด้วยจิตที่มีอคติ มีจิตที่ไม่บริสุทธิ์ ทำเพื่อหวังซึ่งผลประโยชน์ส่วนตนก็จะหาคุณค่าจากสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ แต่ถ้าหากว่าในทางกลับกัน ทำด้วยจิตที่ประณีต ทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ หวังเพียงถวายเป็นพุทธบูชาแล้ว

สิ่งที่ทำจะเกิดคุณค่า เกิดอานิสงค์ผลบุญมากกว่า เพราะบุญเกิดจากใจ ทำแล้วมีความสุข นั่นคือ บุญ ดังนั้นบุญจึงเป็นที่พึงแก่คนและเทวดาทั้งหลาย

การเปลี่ยนแปลงในการใช้ตุง 12 ราศีในสังคมล้านนาปัจจุบัน ตุง เป็นสิ่งที่มีความหมายเชิงพิธีกรรมและความเชื่อ การถวายตุงเป็นทาน เป็นการให้ทานที่มุ่งอุทิศส่วนกุศลตามคติพุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็มีความเชื่อที่แฝงเร้นอยู่ค่อนข้างละเอียดและซับซ้อนพอสมควร จริงอยู่อาจมีผู้ขัดแย้งว่า การให้ทาน ตามคติทางพุทธศาสนานั้น ไม่มีข้อจำกัดเรื่องอายุ แต่อย่าลืมนึกว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่หลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมเดิม จนกลายเป็นบุคลิกของล้านนาพุทธไปแล้ว พิธีกรรมตามประเพณีต่าง ๆ กลมกลืนเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวอย่างที่พบเห็นกันอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ข้อควรปฏิบัติควรให้ถูกต้องตามประเพณีเดิมที่วางไว้ ซึ่งถ้าประมวลจากคัมภีร์มูลละขัตติ จะมียอด 10 ข้อได้แก่

1. อย่าถวายตุงเมื่ออายุไม่ถึง 20 ปี
2. ถวายตุงให้ครบชุด คือ ตัวตุง ค้างแขวน และเสาตุง
3. อย่าถวายตุง เมื่อมีหญิงมีครรภ์อาศัยอยู่ในบ้าน
4. อย่าติดตุง โดยไม่มีเหตุทางบุญใหญ่ เช่นงานปอย
5. อย่าตอกหลักก่อน แล้วมัดเสาตุงติดหลัก เมื่อติดตุง
6. อย่าขุดหลุมฝังเสาตุง
7. อย่าแขวนตุงบนกิ่งไม้ ปลายไม้
8. อย่าตั้งตุงตามพิธีแล้วอย่าโยกย้าย
9. トラบใดที่ตุงยังไม่หลุดขาดจากค้างแขวน อย่าถอดถอน หรือรื้อทำลาย
10. อย่าติดตุงข้อตุงหรือแขวนโคมไฟในบ้านเรือน

ข้อปฏิบัติดังกล่าวบางข้อที่ไขว้เขวกันมากในปัจจุบัน เช่น การติดตุง บางแห่งมีการแขวนไว้กับกิ่งไม้ แขวนไว้กับเสาไฟฟ้า ผูกติดเสารั้ว บางคนเห็นว่าเสร็จงานเรียบร้อยแล้วก็รื้อถอน หรือเห็นว่าสวยดีจึงรีบเก็บเอาเป็นสมบัติของตน บางแห่งติดตุง ข้อหรือโคมไฟไว้ในบ้านเรือน ด้วยเห็นว่าสวยงาม ซึ่งความไขว้เขวนี้เป็นเรื่องของปัจเจกชน ซึ่งนำห่วงน้อยกว่าการติดตุงตามบริเวณงานที่ไม่เกี่ยวกับบุญใหญ่ หรือแม้กระทั่งตุงเข้าขบวนแห่ภาพที่ออกไปสู่สายตามหาชน ทั้งคนเมืองที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเองและทั้งไทยหรือเทศที่ได้พบเห็น สิ่งนี้จะไขว้เขวกว้างขวางขึ้น

ศาสตราจารย์มณี พยอมยงค์ ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า การใช้ตุงในงานบางงานสามารถใช้ตุงปักได้ แต่ควรใช้ตุงให้ถูกประเภท บางงานนำตุงไปใช้อย่างไม่เหมาะสม เป็นการทำลายคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา เช่น การนำตุงไปประดับประดับบนเวทีประกวดนางงาม เป็นต้น หากไม่มีการอนุรักษ์ และศึกษารูปแบบคติความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ตุงให้เข้าใจถ่อง

แต่ก่อนนำไปใช้แล้วอนาคตการใช้ตุงในพิธีกรรมต่าง ๆ ตามคติ ความเชื่อเดิมคงจะถูกดัดแปลงให้เพี้ยนไป

ดังนั้นจึงขอฝาก “ตุง” ไว้ให้กับคนรุ่นหลังและหน่วยงานต่าง ๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมได้อนุรักษ์ ช่วยกันรักษาของเก่าโบราณที่สืบทอดกันมา ตั้งแต่บรรพชนมาจนถึงทุกวันนี้ ดังคำภาษาล้านนาที่ว่า “บดลิ้มของเก่า บดเฒ่าของใหม่” แปลเป็นภาษาไทยว่า “ไม่ควรที่จะลิ้มของเก่า ไม่ควรหลงแต่ของใหม่” เพื่อไม่ให้ภูมิปัญญาสูญหายจากเราไป และจะเป็นการรักษาชีวิตและสังคมของชาวล้านนาให้คงอยู่สืบไปตราบนานเท่านาน

สรุป

ชาวล้านนาเชื่อว่า การทำตุงถวายเป็นพุทธบูชา เป็นสิ่งปรารถนาสูงสุด มักนำตุงไปถวายในวัดเพื่อประดับวัดวาอารามในงานพิธีต่าง ๆ และเมื่อถวายตุงแล้วเชื่อว่าจะเกิดเป็นบุญกุศลยิ่งใหญ่เพื่อให้ตนเองได้ขึ้นสวรรค์ เพราะตุงเป็นเหมือนบันไดขึ้นไปสู่พระเกษแก้วจุฬามณีเจดีย์สถานบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงทำตุงเป็นชั้น ๆ เหมือนขั้นบันไดโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ถวายพระธาตุประจำปีเกิดของตนเอง ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของตนเองและเป็นแบบอย่างของคนล้านนาตลอดมา โดยเฉพาะตุง ตัวเป้ง (ตุงปีกษัตร) ที่รวมเอาปีเกิดของนักษัตรมาไว้ในตุงเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่น สร้างบุญกุศลให้กับตนเองและครอบครัวในการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์ สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวล้านนาไว้ให้อยู่คู่กับชาวล้านนา และยังเป็นศูนย์เรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับชุมชน เพื่อการใช้ตุงในชนิดต่าง ๆ อย่างถูกต้องเหมาะสม แก่คนรุ่นหลัง ในการศึกษาการใช้ตุงล้านนาในครั้งนี้ ทำให้เห็นทางด้านคติชนวิทยากับวิถีชีวิตของคนล้านนา

เอกสารอ้างอิง

- ทวี เชื้อนแก้ว. (2541). *ประเพณีเดิม*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง.
 ทองทวี ยศพิมสาร. (2551). *ฮีตคนเมือง ฉบับสืบสา ขุมปัญญาของดีล้านนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 7).
 ลำพูน : อนุรักษ์การพิมพ์.
 ธวัช ปุณโณทก. (2553). *วิวัฒนาการภาษาไทยและอักษรไทย*. กรุงเทพมหานคร : วี. พรินท์.

สุภาพร ท้าวสูงเนิน. พระธาตุประจำราศี พระธาตุประจำปีเกิด. (พิมพ์ครั้งที่ 5). นนทบุรี :
สำนักพิมพ์ วี.ที.เอส.,ม.ป.ป.

เบญจพล สิทธิประณีต. (2549). ตุง. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์.

พระราชปรียัติ. (2559). ตุงล้านนา : คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์
แม่กษพรินตึง.

มณี พะยอมยงค์. (2538). เครื่องสักการะในล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.

มาลา คำจันทร์. (2546). เจ้าจันทร์หม่อม นิราศพระธาตุอินทร์แขวน. (พิมพ์ครั้งที่ 9).
กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย.

สุริยา รัตนกุล. (2555). พิธีกรรมในศาสนา เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยมหิดล.